

Svoboda projevu

Teze přednášky kursu Lidská práva a soudnictví 13. května 2021

Vojtěch Šimíček

1. Přehled relevantních norem ústavního pořádku a mezinárodních smluv

Čl. 17 Listiny základních práv a svobod:

(1) Svoboda projevu a právo na informace jsou zaručeny.

(2) Každý má právo vyjadřovat své názory slovem, písmem, tiskem, obrazem nebo jiným způsobem, jakož i svobodně vyhledávat, přijímat a rozšiřovat ideje a informace bez ohledu na hranice státu.

(3) Cenzura je nepřípustná.

(4) Svobodu projevu a právo vyhledávat a šířit informace lze omezit zákonem, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu práv a svobod druhých, bezpečnost státu, veřejnou bezpečnost, ochranu veřejného zdraví a mravnosti.

(5) Státní orgány a orgány územní samosprávy jsou povinny přiměřeným způsobem poskytovat informace o své činnosti. Podmínky a provedení stanoví zákon.“

Čl. 11 Listiny základních práv EU:

„Svoboda projevu a informování

1. Každý má právo na svobodu projevu. Součástí tohoto práva je právo zastávat názory a přijímat a šířit informace a ideje bez zásahů veřejné moci a bez ohledu na hranice státu.

2. Svoboda a pluralita médií musí být respektována.“

Čl. 10 Evropské úmluvy:

„1. Každý má právo na svobodu projevu. Toto právo zahrnuje svobodu zastávat názory a přijímat a rozšiřovat informace nebo myšlenky bez zasahování státních orgánů a bez ohledu na hranice. Tento článek nebrání státům, aby vyžadovaly udělování povolení rozhlasovým, televizním nebo filmovým společnostem.

2. Výkon těchto svobod, protože zahrnuje i povinnosti i odpovědnost, může podléhat takovým formalitám, podmínkám, omezením nebo sankcím, které stanoví zákon a které jsou nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, územní celistvosti nebo veřejné bezpečnosti, předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky, ochrany pověsti nebo práv jiných, zabránění úniku důvěrných informací nebo zachování autority a nestrannosti soudní moci.“

Čl. 19 Všeobecné deklarace lidských práv:

„Každý má právo na svobodu přesvědčení a projevu; toto právo nepřipouští, aby někdo trpěl újmu pro své přesvědčení, a zahrnuje právo vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky jakýmkoli prostředky a bez ohledu na hranice.“

Čl. 19 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech:

1. Každý má právo zastávat svůj názor bez překážky.

2. Každý má právo na svobodu projevu; toto právo zahrnuje svobodu vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky všeho druhu, bez ohledu na hranice, ať ústně, písemně nebo tiskem, prostřednictvím umění nebo jakýmkoli jinými prostředky podle vlastní volby.

3. Užívání práv uvedených v odstavci 2 tohoto článku s sebou nese zvláštní povinnosti a odpovědnost. Může proto podléhat určitým omezením, avšak tato omezení budou pouze taková, jaká stanoví zákon a jež jsou nutná:

a) k respektování práv nebo pověstí jiných;

b) k ochraně národní bezpečnosti nebo veřejného pořádku nebo veřejného zdraví nebo morálky.

Čl.20

1. Jakákoli válečná propaganda je zakázána zákonem.

2. Jakákoli národní, rasová nebo náboženská nenávist, jež představuje podněcování k diskriminaci, nepřátelství nebo násilí, musí být zakázána zákonem.“

2. Svoboda projevu jako jedno z „nejušlechtlejších“ základních práv: součást množiny „komunikačních svobodů

Z judikatury Ústavního soudu plyne, že svoboda projevu je považována za jedno z nejdůležitějších základních práv. Ústavní soud setrvale označuje svobodu projevu za jedno z "nejušlechtlejších" základních práv¹, jelikož představuje bezprostřední vyjádření lidské osobnosti žijící v rámci společnosti. Je manifestací charakteru člověka, neboť skrze ně ukazujeme, kdo jsme, odhalujeme vnějšmu světu svoje já, přičemž věříme, že máme možnost je svými názory ovlivnit. Svoboda projevu má nezbytně jak individuální, tak sociální dimenzi. Jelikož právě skrze komunikaci svých myšlenek realizujeme svoje lidské schopnosti, je svoboda projevu nezbytná pro náš duchovní a morální růst, pro naši autonomii, identitu a sebeurčení. Je přímým výrazem individuality člověka. Zároveň spočívá na všelidské potřebě intelektuální a duchovní komunikace a dialogu, skrze nějž rozvíjí svou osobnost. Vzhledem k jejímu významu ji proto německý Spolkový ústavní soud chápe jako vyzářování neporušitelné sféry lidské autonomie, vyplývající přímo ze spojení lidské důstojnosti, která je nejvyšší hodnotou ústavního pořádku.

Proto také Ústavní soud konstatoval², že „pro demokracii, chápanou jako vládu lidu, lidem a pro lid, je životní nutností šíření informací, myšlenek a názorů, ať už pochvalných či kritických, proto, aby byla veřejnost zásobena všemi dostupnými fakty nezbytnými pro vyvolání kvalitní debaty ve věcech celospolečenského zájmu a následného utváření názoru jednotlivců či k dosažení konsenzu o řízení a obstarávání věcí celospolečenského zájmu. Tisk bývá také titulován hlídacím psem demokracie, neboť tím, že informuje o záležitostech veřejného zájmu, zároveň upozorňuje na negativní jevy ohrožující chod demokratické společnosti; informace může být podnětem pro adekvátní nápravu ze strany příslušných orgánů či vyvolat určité vzepětí veřejnosti vyjadřující nespokojenost s momentálním stavem, které může vést k rychlejšímu odstranění negativ. Otevřenost odlišným názorům a kritickým pohledům skýtá obohacení společnosti, dostatek informací může napomáhat k bourání názorových stereotypů a podporovat zvýšení tolerance. V neposlední řadě svoboda projevu a právo na informace výrazně přispívají k osobnímu růstu jedince jak v oblasti intelektuální, tak osobnostní, což je taktéž v zájmu otevřené demokratické společnosti.“

Sluší se rovněž uvést, že svoboda projevu je chráněna celým komplexem podústavních právních předpisů z oblasti občanského práva, mediálního práva, trestního práva,

¹ V tomto směru Ústavní soud terminologicky navazuje na judikaturu německého Spolkového ústavního soudu, viz např. Lüth – Urteil, BVerfGE 7, 198, 208 (1958).

² Nález IV. ÚS 146/04 ze dne 4. 4. 2005 (N 71/37 SbNU 9).

přestupkového práva, a také vyhláškami obcí a krajů. Proto ostatně judikatura Ústavního soudu pokrývá všechny tyto právní oblasti, nikoliv pouze oblast civilněprávní.

Určitým specifíkem svobody projevu je rovněž to, že je dále prováděno a specifikováno některými dalšími ústavně zaručenými základními právy (zejména shromažďovací právo, částečně i sdružovací právo nebo petiční právo). Typická je svoboda projevu rovněž tím, že se nachází ve vztahu určitého napětí k některým základním právům jiným, zejména k ochraně osobnosti, k lidské důstojnosti či k právu na soukromí. Nikoliv náhodou proto také spočívá těžiště judikatury ve vyvažování svobody projevu k právu na ochranu osobnosti. V tomto smyslu Ústavní soud judikoval, že „základní právo podle čl. 17 Listiny je zásadně rovno základnímu právu podle čl. 10 Listiny přičemž „je především věcí obecných soudů, aby s přihlédnutím k okolnostem každého případu zvážily, zda jednomu právu nebyla bezdůvodně dána přednost před právem druhým.“³

3. Možnosti omezení svobody projevu

Z citovaných článků Listiny a Úmluvy plyne, že k omezení tohoto základního práva může dojít jen v taxativně uvedených případech, kdy se jedná o:

- bezpečnost státu a územní celistvost,
- předcházení nepokojům a zločinnosti,
- ochranu zdraví nebo morálky,
- ochranu práv a pověsti jiných,
- zabránění úniku důvěrných informací
- zachování autority a nestrannosti soudní moci.

Listina navíc výslovně zakazuje cenzuru.

Při konkrétním omezení svobody projevu je dále třeba postupovat podle standardního testu proporcionality – 4 prvky:

- a) musí být sledován legitimní cíl
- b) způsobilost (vhodnost) daného opatření tohoto cíle dosáhnout („Geeignetheit)
- c) potřebnost („Erforderlichkeit“) tohoto opatření ve vztahu k ostatním (tzn. zkoumám, zda některé jiné není méně invazivní ve vztahu k chráněným právům)
- d) vyvažování dotčených základních práv (proporcionalita v užším smyslu).

4. Pravidla při poměrování svobody projevu a ochrany osobnosti

Judikatura Ústavního soudu o vymezení obecnějších pravidel, podle nichž by měla být zmíněná kolize obou základních práv (svobodu projevu na straně jedné a ochrana důstojnosti a cti na straně druhé) řešena.⁴ Při řešení této kolize musí být brána v potaz zejména 1) *povaha výroku* (tj. zda jde o skutkové tvrzení či hodnotový soud), 2) *obsah výroku* (např. zda jde o projev "politický" či "komerční"), 3) *forma výroku* (zejména nakolik je předmětný výrok expresivní či dokonce vulgární), 4) *postavení kritizované osoby* (např. zda jde o osobu veřejně činnou či dokonce o osobu aktivní v politickém životě, případně o osobu veřejně známou -

³ Nález sp. zn. II. ÚS 357/96 ze dne 10. 12. 1997 (N 156/9 SbNU 355).

⁴ Viz zejména nález sp. zn. II. ÚS 2051/14 ze dne 3. 2. 2015, podobně nález II. ÚS 2296/14 ze dne 14. 4. 2015.

typicky "hvězdy showbyznysu"), 5) zda se výrok (kritika) dotýká *soukromé či veřejné sféry* této kritizované osoby, 6) *chování kritizované osoby* (např. zda kritiku sama "vyprovokovala" či jak se posléze ke kritice postavila), 7) *kdo výrok pronáší* (např. zda se jedná o novináře, běžného občana, politika apod.) a konečně, 8) *kdy tak učiní* (tzn. např. jaké měl či mohl mít jeho autor v daný okamžik k dispozici konkrétní údaje, z nichž vycházel, a v jaké situaci tak učinil). Každý z těchto faktorů hraje jistou roli při hledání spravedlivé rovnováhy mezi základními právy stojícími v kolizi, ovšem jejich relativní váha závisí vždy na jedinečných okolnostech každého případu. Zároveň však Ústavní soud zdůraznil, že tento výčet relevantních faktorů není taxativní; v úvahu musí být vždy vzat celkový kontext věci a ve specifických případech mohou být významné i okolnosti, jež nelze do žádné z právě zmíněných kategorií zařadit.

4.1. Povaha výroku

Ústavní soud ve své dosavadní rozhodovací praxi jasně vyžaduje, aby soudy braly v potaz, zda sporné výroky mají charakter *skutkového tvrzení* či *hodnotícího (hodnotového) soudu*.⁵ Je třeba dodat, že tento požadavek je důsledně vyžadován také ustálenou judikaturou Evropského soudu pro lidská práva.⁶ Uvedené rozlišení je z ústavního hlediska důležité zejména proto, že samy hodnotící soudy nepodléhají důkazu pravdy. Jak shrnul Ústavní soud, „*existenci faktů lze prokázat, leč pravdivost jejich hodnocení podrobit důkazům nelze. Ve vztahu k hodnotícím soudům nelze tedy požadavek, dokázat jejich pravdivost, naplnit a takový požadavek samotnou svobodu názoru porušuje.*“⁷ Zatímco existence skutečností může být prokázána, pravdivost hodnotových soudů není dokazatelná, neboť hodnotové soudy nepopisují skutečnost, ale naopak ji více či méně volně interpretují. Zatímco tvrzení určitých nepravdivých skutečností samo o sobě lze dokonce i obecně zakázat, vyslovování názorových soudů, byť kontroverzních, zásadně požívá ústavní ochrany. Požadavek dokázat pravdivost hodnotového soudu, s ohledem na jeho nespílitelnost, tedy sám o sobě porušuje svobodu projevu. K tomu, aby hodnotový soud nevybočil z mezí ústavnosti, se obecně vyžaduje, aby měl určitý základ.

4.1.1. Faktické tvrzení

Nelze považovat za legitimní zveřejnění difamační informace o jiné osobě, pokud (1) se neprokáže, že existovaly rozumné důvody pro spoléhání se na pravdivost difamační informace, dále (2) pokud se neprokáže, že byly podniknuty dostupné kroky k ověření pravdivosti takové informace, a to v míře a intenzitě, v níž bylo ověření informace přístupné a definitivní, a (3) pokud ten, kdo difamační informaci zveřejnil, měl důvod nevěřit, že tato informace je pravdivá. Zveřejnění takové informace nelze považovat za legitimní či rozumné i tehdy, pokud si šířitel takové informace neověří její pravdivost dotazem u osoby, již se informační údaj týká a nezveřejní její stanovisko, s výjimkou nemožnosti takového postupu, anebo tam, kde tento postup zjevně nebyl nutný.

Důležité pro posouzení legitimacy zveřejnění informace je proto i zkoumání *motivů*. Legitimitu nelze dovodit, pokud bylo zveřejnění dominantně motivováno touhou poškodit osobu, k níž se informace váže, a pokud šířitel sám informaci nevěřil, anebo pokud ji poskytl bezohledně a hrubě nedbale bez toho, aby si ověřil, zda informace je pravdivá či nikoliv. Presumpcí ústavní konformity je „*chráněn toliko hodnotící úsudek, nikoli tvrzení faktů, která*

⁵ Srov. např. nález sp. zn. I. ÚS 156/99 ze dne 8. 2. 2000 (N 19/17 SbNU 133), nález sp. zn. IV. ÚS 146/04 ze dne 4. 4. 2005 (N 71/37 SbNU 9), či nález sp. zn. I. ÚS 367/03 ze dne 15. 3. 2005 (N 57/36 SbNU 605).

⁶ Srov. zejména rozsudek ve věci Lingens proti Rakousku ze dne 8. 7. 1986, stížnost č. 9815/82, odst. 46.

⁷ Nález sp. zn. I. ÚS 156/99 ze dne 8. 2. 2000 (N 19/17 SbNU 133).

v míře, v níž sloužila za základ kritiky, musí naopak důkazně prokazovat kritik sám.“⁸ Koneckonců, prokázání tvrzených faktů kritikem samotným platí jako evropský ústavní standard.⁹

Od tohoto poměrně striktního závěru je však třeba činit určité korekce. Zejména ve vztahu k běžným médiím totiž platí, že pokud jsou zaměřena na nejširší laickou veřejnost, nelze spravedlivě požadovat, aby byly pravidelně publikovány bližší, detailní podrobnosti sdělovaných příběhů. Je např. nutno respektovat určitá specifika běžného periodického tisku, určeného pro informování nejširší veřejnosti (na rozdíl např. od publikací odborných), který v určitých případech musí - především s ohledem na rozsah jednotlivých příspěvků a čtenářský zájem - přistupovat k určitým zjednodušením, a nelze tedy bez dalšího tvrdit, že každé zjednodušení (či zkreslení) musí nutně vést též k zásahu do osobnostních práv dotčených osob. Lze proto stěží trvat na naprosté přesnosti skutkových tvrzení a klást tak na novináře - ve svých důsledcích - nesplnitelné nároky. Významné proto musí vždy být to, aby celkové vyznění určité informace odpovídalo pravdě.¹⁰ Současně platí, že základní právo na svobodný projev médií chrání nejen zvolené téma, nýbrž i druh a způsob jeho zpracování.¹¹

V případě nároků na pravdivost prezentovaných skutkových tvrzení Ústavní soud rovněž zdůraznil¹², že nelze „kategorii pravdivosti vnímat maximalisticky jako požadavek na absolutní soulad s objektivním stavem reality, a to v každé situaci a v každém časovém okamžiku. [...] Naznačená "maximalistická" interpretace pojmu pravdivosti by mohla k obdobně absurdním a nežádoucím důsledkům vést právě v kontextu sporů o ochranu osobnosti. Veškeré výroky, které lidé v každodenním životě pronášejí, jsou totiž založeny na informacích, které jsou jim k dispozici, tj. které mohly získat v rámci svého poznání, a jsou výrazně ovlivněny i řadou faktorů dalších (jejich inteligencí, vzděláním, hodnotovým nastavením, sociálním prostředím apod.). Pokud by si jednotlivec musel před pronesením skutkového výroku být zcela jistý tím, že je bez jakýchkoliv myslitelných pochybností v absolutním souladu s objektivním stavem reality, měl by zřejmě - přísně vzato - v mnoha životních situacích raději pouze mlčet. Proto se Ústavní soud přiklání k závěru, že i v případě sporů o pravdivost skutkového tvrzení je třeba vycházet z určitého reálného pojetí kategorie pravdivosti, které bere v úvahu kontext proneseného výroku, zejména, nakolik byl tento výrok založen na spolehlivých informacích, které jeho autor k dispozici skutečně měl, či je k dispozici přinejmenším mít mohl a měl.“

Zároveň je však třeba uvést, že prokazování pravdivosti difamační informace bez dalšího neznamená, že novinář musí též prozradit svůj zdroj. K této otázce Ústavní soud totiž uvedl¹³, že svobodný tisk závisí na svobodném toku informací od sdělovacích prostředků ke čtenářům a od čtenářů ke sdělovacím prostředkům. Novináři v celém světě, ať již pracují pro místní nebo národní noviny, nebo pro národní nebo mezinárodní televizní společnosti, běžně závisí na ne-novinářích kvůli přísunu informací o otázkách veřejného zájmu. Někteří jednotlivci poskytují tajné nebo citlivé informace, spoléhaje na žurnalisty, že je poskytnou národnímu nebo mezinárodnímu publiku, aby dosáhli publicity a podnítili veřejnou diskusi. V mnoha případech je proto anonymita zdroje předběžnou podmínkou, na základě níž je

⁸ Nález sp. zn. I. ÚS 453/03 ze dne 11. 11. 2005 (N 209/39 SbNU 215).

⁹ Viz např. rozhodnutí Sněmovny lordů ze dne 28. 10. 1999 ve věci Reynolds v. Times News Papers Limited nebo rozhodnutí německého Spolkového ústavního soudu (BVerfG) ze dne 3. 6. 1980, 1 BvR 797/78 v případě Böll, který je potvrzován i judikaturou ESLP, např. rozhodnutí velkého senátu ze dne 17. 12. 2004 ve věci Pedersen a Badsgaard v. Dánsko.

¹⁰ Nález sp. zn. I. ÚS 156/99 ze dne 8. 2. 2000 (N 19/17 SbNU 133).

¹¹ Nález sp. zn. IV. ÚS 23/05 ze dne 17. 7. 2007 (N 111/46 SbNU 41).

¹² Viz opakovaně citovaný náález sp. zn. II. ÚS 2051/14 ze dne 3. 2. 2015.

¹³ Nález sp. zn. I. ÚS 394/04 ze dne 27. 9. 2005, (N 184/38 SbNU 471).

informace poskytována od zdroje k novináři; to může být motivováno např. strachem z prozrazení, který by mohl nepříznivě ovlivnit fyzickou bezpečnost nebo jistotu pracovního místa informátora. Se zřetelem k tomu novináři nezřídka argumentují, že mají právo odmítnout prozradit jak jméno jejich zdroje, tak i povahu informace, která je jim důvěrně předána; tato argumentace je používána nejen ve vztahu k informaci psané, ale i k jiným dokumentům a materiálům, včetně fotografií. Novináři tvrdí, že bez prostředků k ochraně jejich důvěrných zdrojů by byla značně omezena jejich schopnost klást překážky např. korupci státních úředníků, popř. vykonávat investigativní žurnalistiku vůbec. Prozradí-li novinář svůj zdroj - přes slib, že tak neučiní -, ohrožuje tím vlastní novinářskou práci, zejména v oblasti tzv. investigativní žurnalistiky, jež je při seriózním přístupu novináře společensky cenná a přínosná. Je však samozřejmé, že tento závěr neznamená, že by byly vyloučeny případy, kdy je novinář zdroj své informace povinen prozradit.¹⁴

Podobně ESLP v rozsudku *Becker proti Norsku*¹⁵ nebo *Goodwin proti Spojenému království*¹⁶ - ochrana novinářských zdrojů je jednou ze základních podmínek pro svobodu tisku. Zásah do této ochrany proto může být slučitelný s čl. 10 Úmluvy jen je-li odůvodněn naléhavým požadavkem ve veřejném zájmu.

Zajímavý je problém tzv. převzatých tvrzení. Zde Ústavní soud konstatoval¹⁷, že při řešení střetu mezi právem na ochranu osobnosti (čl. 10 Listiny) a svobodou projevu (čl. 17 Listiny) platí, že vydavatel je odpovědný za uveřejnění i tzv. převzatých tvrzení. Současně je však třeba přihlídnout též k tomu, kdo je autorem původního tvrzení, převzatého novinářem. Jiná je totiž situace, kdy novinář převezme názor „nahodilé třetí osoby“, a jiná, cituje-li názor člověka, který o dané věci musel mít dostatečné a relevantní informace (neboť se jakožto odborník v daném oboru přímo podílel na vypracování znaleckého posudku). Od novináře, který je laikem a nikoliv specialistou na danou oblast a který nemá a v konečném důsledku ani nemá mít ambici informovat čtenáře o odborných záležitostech, jelikož daný článek je určen pro nejširší okruh čtenářů a nikoliv pro odborníky, nelze ostatně ani důvodně očekávat, že jím poskytované informace a jejich celkové vyznění bude zcela přesné a objektivní.

4.1.2. Hodnotový soud

Ohledně hodnotících názorů ústavní soud opakovaně prohlásil, že „i přehánění a nadsázka, byť by byly i tvrdé, nečiní samy o sobě projev nedovoleným. Ani nepřijatost názoru kritika z hlediska logiky a podjatost kritika nedovolují samy o sobě učinit závěr, že kritik vybočil z projevu, který lze označit za přiměřený. Pouze v případě, že jde o kritiku věci či jednání osob veřejných, která zcela postrádá věcný základ a pro kterou nelze nalézt žádné zdůvodnění, je třeba považovat takovou kritiku za nepřiměřenou. Při tom je třeba vždy hodnotit celý projev uskutečňující se ve formě literárního, publicistického či jiného útvaru, nikdy nelze posuzovat toliko jednotlivý vytržený výrok anebo větu.“¹⁸ Jinak řečeno, aby hodnotový soud nevybočil z mezí ústavnosti, obecně se vyžaduje, aby měl určitý základ.¹⁹ Bez jakéhokoliv faktického podkladu může být totiž hodnotový soud přehnaný. Obecně ale platí, že i nadnesené a přehánějící názory, a to dokonce i názory někoho urážející, jsou-li proneseny ve veřejné či politické debatě, jsou názory zásadně ústavně chráněnými.

¹⁴ K tomu také viz také ČAPEK J. Ochrana novinářských zdrojů, Soudce 2/2011, s. 34-40.

¹⁵ Rozsudek ze dne 5. 10. 2017, č. 21272/12.

¹⁶ Rozsudek velkého senátu ze dne 27. 3. 1996, č. 17488/90.

¹⁷ Viz náleží II. ÚS 2296/14 ze dne 14. 4. 2015.

¹⁸ Viz opakovaně citovaný náleží sp. zn. I. ÚS 453/03 ze dne 11. 11. 2005 (N 209/39 SbNU 215).

¹⁹ Viz náleží sp. zn. I. ÚS 367/03 ze dne 15. 3. 2005 (N 57/36 SbNU 605).

Pravdivá informace (údaj) však může zasáhnout do dobré pověsti právnické osoby, je-li "podána takovou formou a v takových souvislostech, že zkresluje skutečnosti či vyvolává dojem zkreslující skutečnosti, čímž působí difamačně." (z právní věty k rozsudku Nejvyššího soudu sp. zn. 23 Cdo 3132/2014 ze dne 25. 2. 2015).

K uvedenému obecnějšímu závěru je však třeba doplnit, že i tam, kde je nějaké prohlášení svojí povahou hodnotovým soudem, může přiměřenost zásahu do osobnostních práv záviset na tom, zda existuje *dostatečný faktický podklad* pro napadené prohlášení, protože i hodnotový soud, bez jakéhokoli faktického podkladu, může být přehnaný.²⁰

U hodnotových soudů je proto nutno zvažovat i jejich přiměřenost ve vztahu ke kritizované skutečnosti. Je tedy rozdíl mezi použitím tvrdých či ostrých výrazů, které se však opírají o kritizovaný skutkový základ a jsou přiměřené cílům kritiky, resp. kritizovaným skutečnostem, na straně jedné, a samoučelnými vulgaritami či urážkami, na straně druhé. Tento názor Ústavního soudu ovšem nelze vykládat tak, že polemická, kontroverzní, šokující nebo třeba i někoho urážející tvrzení nejsou v žádném případě hodna ústavní ochrany. Svoboda projevu se vztahuje nejen na "informace" nebo "myšlenky" příznivě přijímané či považované za neškodné či bezvýznamné, ale i na ty, které zraňují, šokují nebo znepokojují: tak tomu chtějí pluralita, tolerance a duch otevřenosti, bez nichž není demokratické společnosti. Je základním principem soudobé euroatlantické společnosti, že i nadnesené a přehánějící názory, a to dokonce i názory někoho urážející, jsou-li proneseny ve veřejné či politické debatě, jsou názory ústavně chráněnými. Ústavní soud má opakovaně za to, že každý názor, stanovisko nebo kritika je, vzhledem k významu svobody projevu, zásadně přípustným; omezení svobody projevu je proto výjimkou, kterou je nutno interpretovat restriktivně a lze ji ospravedlnit jen kvalifikovanými okolnostmi.²¹

Příklad „**Znásilňující bastard**“: rozsudek ESLP Egil Einarsson vs Island ze dne 7. 11. 2017
Žalobce Egill Einarsson je známou postavou islandské pop-kultury, jeho profil byl vybudován na několika tzv. alter-egos, za která se během celé své kariéry vydával, přičemž během tohoto vydávání se za jiné postavy vyjadřoval své kontroverzní názory na nejrůznější společenská témata. Některé z těchto názorů byly odsouzeny jako názory ponižující ženy či dokonce vyzývající k sexuálnímu násilí. V letech 2011 – 2012 byl 18-ti letou ženou obviněn ze znásilnění a druhou ženou ze sexuálního obtěžování. V listopadu 2012 byl zproštěn obžaloby, jelikož dostupné důkazy byly shledány nedostačujícími. Jiná osoba upravila fotografii žalobce z přední stránky novin. Na čelo žalobce nakreslil převrácený katolický kříž, přes celý obrázek napsal „aumingi“ (ztroskotanec) a přidal také nápis „Jdi do p*dele, znásilňující bas*arde!“. Následně tento obrázek sdílel na svém osobním instagramovém profilu, kde měl přibližně 100 sledujících a v nastaveních povolené veřejné zobrazování profilu, čímž prakticky umožnil všem uživatelům sociální sítě Instagram přístup k tomuto obrázku. Domníval se, že jeho profil je soukromý. Následující den se upravený obrázek objevil v médiích, kde bylo informováno o tomto postu. Stěžovatel podal trestní oznámení. Islandský Nejvyšší soud uvedl, že pro naplnění skutkové podstaty pomluvy je nutné vzít v potaz výklad článku 10 Úmluvy provedený ESLP a posoudit, zda základem vyjádření byl hodnotící soud nebo skutkové tvrzení. Nejvyšší soud uvedl, že stěžovatel je veřejně známá osobnost, a že napadený projev byl součástí bouřlivé společenské debaty, kterou do značné míry sám stěžovatel svým kontroverzním vyjadřováním podnítil. Proto neshledal toto vyjádření (obrázek) jako pomluvu, nicméně jej označil za vyjádření prosté a nevhodné.
ESLP uznal, že stát má určitý prostor pro uvážení při posuzování potřeby a rozsahu zásahu do svobody projevu, a pokud národní autority zohlednily tyto zájmy v souladu s judikaturou ESLP, je možné změnit rozhodnutí národních soudů pouze ze závažných důvodů. ESLP v obecné rovině

²⁰ Viz rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve věcech De Haes a Gijssels proti Belgii (1997) a Oberschlick proti Rakousku (č. 2) (1997)] a také nálezy sp. zn. I. ÚS 367/03 ze dne 15. 3. 2005 N 57/36 SbNU 605.

²¹ Nález I. ÚS 367/03 ze dne 15. 3. 2005 (N 57/36 SbNU 605).

potvrdil všechna zjištění islandského Nejvyššího soudu s výjimkou posouzení otázky, zda tvrzení „Jdi do p*dele, znásilňující bas*arde!“ je skutkovým tvrzením nebo hodnotícím soudem. I přes svůj stálý názor, že posouzení vyjádření z hlediska toho, zda jde o skutkové tvrzení nebo hodnotící soud, spadá do prostoru pro uvážení národních autorit, zejména národních soudů. Při posuzování této otázky ESLP zjistil, že islandský Nejvyšší soud shledal označení „sexuální násilník“ (resp. „znásilňující bas*ard“) jako hodnotící soud i přes skutečnost, že bylo použito vůči konkrétní osobě, která byla obviněna ze znásilnění. Islandský Nejvyšší soud jako odůvodnění použil skutečnost, že nahlížel na celou věc v širším společenském kontextu. ESLP shledal, že v tomto ohledu islandský Nejvyšší soud pochybil, jelikož označení „sexuální násilník“ je objektivní označení faktické povahy. ESLP konstatoval, že označení „sexuální násilník“ bylo užito v přímé souvislosti k osobě, která s velkou pravděpodobností spáchala akt znásilnění, který je dle islandského Trestního zákoníku trestným činem. Z toho plyne, že vyjádření „Jdi do p*dele, znásilňující bas*arde!“ obsahuje skutkové tvrzení mířené proti osobě stěžovatele. Shledal, že soud nekladl dostatečný důraz na časovou posloupnost mezi publikací napadeného tvrzení dne 22. listopadu 2012 a ukončením trestního řízení pro podezření ze znásilnění, které bylo předmětem rozhovoru v novinách dne 22. listopadu 2012.

4.2. Obsah výroku

Další otázkou, kterou se Ústavní soud při posuzování možných zásahů do svobody projevu zabývá, je jeho obsah.²² V tomto směru je třeba rozlišovat především, co je účelem daného projevu, a zde je konstantně odlišován projev politický, komerční a umělecký. Jak nicméně vyplývá i z dalšího textu, mezi těmito „druhy projevu“ neexistuje pomyslná nepřekonatelná „čínská zeď“, jelikož se začasť může jednat sice primárně o projev politický, nicméně provedený uměleckou formou, anebo o umělecký projev, sloužící ke komerčním účelům a takto bychom mohli pokračovat.

4.2.1. Politický projev

Ústavní soud ve shodě s Evropským soudem pro lidská práva a se zahraničními ústavními soudy zastává názor, že jakékoli zásahy do politické diskuse vyžadují přísný přezkum a ochranu.²³ Svoboda projevu totiž představuje „jeden ze základních pilířů demokratické společnosti, jednu ze základních podmínek jejího pokroku a rozvoje každého jednotlivce“, přičemž „se vztahuje nejen na informace a myšlenky, které jsou přijímané příznivě či jsou považovány za neškodné či bezvýznamné, ale i na ty, které zraňují, šokují nebo znepokojují.“²⁴ V této souvislosti Ústavní soud uvádí, že „základní právo na svobodný projev je třeba považovat za konstitutivní znak demokratické pluralitní společnosti, v níž je každému dovoleno vyjadřovat se k věcem veřejným a vynášet o nich hodnotící soudy. Věci veřejnou jsou veškeré agendy státních institucí, jakož i činnost osob působících ve veřejném životě, tj. např. činnost politiků místních i celostátních, úředníků, soudců, advokátů, popř. kandidátů či čekatelů na tyto funkce; věci veřejnou je ovšem i umění včetně showbyznysu a dále vše, co na sebe upoutává veřejnou pozornost. Tyto veřejné záležitosti, resp. veřejná činnost jednotlivých osob, mohou být veřejně posuzovány. Při kritice veřejné záležitosti vykonávané veřejně působícími osobami platí z hlediska ústavního presumpce o tom, že jde o kritiku dovolenou. Jde o výraz demokratického principu, o výraz participace občanské společnosti na věcech veřejných.“²⁵

Soudy tak nemohou být v takovýchto případech, resp. názorových polemikách, arbitry správnosti, relevance či vhodnosti uvedených názorů, neboť prezentované výroky mají

²² Srov. také BARTOŇ M. Svoboda projevu: principy, garance, meze, Leges, Praha, 2010, s. 78 a násl.

²³ Srov. např. rozsudky Castells proti Španělsku ze dne 23. 4. 1992, č. 11798/85, odst. 42 či Ceylan proti Turecku ze dne 8. 7. 1999, č. 23556/94, odst. 34.

²⁴ Rozsudek ESLP Handyside proti Spojenému království ze dne 7. 12. 1976, č. 5493/72, odst. 48.

²⁵ Nález sp. zn. IV. ÚS 23/05 ze dne 17. 7. 2007 (N 111/46 SbNU 41).

charakter zcela subjektivních mínění, resp. hodnotových preferencí, které jsou z povahy věci ryze individuální a nelze je objektivizovat. I zcela věcný projev jednoho politika může jeho názorový oponent vnímat jako balast či banalitu, a naopak. Podobná vzájemná subjektivní hodnocení jsou ostatně předmětem a obsahem politických diskusí na všech úrovních politiky. Veřejná debata o veřejných věcech by měla podléhat, pokud jde o subjektivní názory v ní prezentované, pouze minimální míře zásahů ze strany veřejné moci (soudů). Je věcí příjemců informací (čtenářů, diváků), aby si o aktérech veřejné diskuse sami učinili obrázek, a to jak na základě formy, tak obsahu jimi prezentovaných názorů. Je-li kritizovanou osobou osoba veřejně činná, je minimalizace zásahu veřejné moci do svobodné debaty zdůvodněna též snazším přístupem veřejně činných osob do médií, než je tomu u osob soukromých, tedy také snazší možností na jakoukoli kritiku reagovat. Jak k tomuto aspektu výslovně uvedl Ústavní soud, „*mocenský zásah státu do svobody projevu za účelem ochrany dobrého jména jiných občanů by měl přijít subsidiárně, tedy pouze tehdy, pokud nelze škodu napravit jinak. Škodu lze napravit jinak než zásahem státu, např. užitím přípustných možností k oponování kontroverzním a zavádějícím názorům. Tak lze často minimalizovat škodlivý následek sporných výroků mnohem efektivněji než cestou soudního řízení.*“²⁶ Výjimečná ingerence veřejné moci (tedy soudů v řízení na ochranu osobnosti, resp. nactiutrhání) pak bude namíště pouze při zjevně excesivní formě prezentace názorů, typicky u vulgárních projevů. I zde je však vždy nutno hodnotit celkový kontext projevu.

I v případě politického projevu, který si zaslouží nejvyššího stupně ochrany, však platí, že slovní výpady směřované *ad personam* by měly být chráněny méně, než kritika *ad rem*. V jednom z případů posuzovaných Ústavním soudem²⁷ proto bylo např. konstatováno, že se vedlejší účastník ve svém politickém projevu nedopustil žádných extrémních prohlášení, na které by bylo nutno reagovat natolik expresivně, jako to učinil stěžovatel, tedy za použití slov "pitomec" a "hovado". Ze strany vedlejšího účastníka šlo totiž o běžný politický projev rekapitulující volební období v obci. Tento projev může kdokoli zcela svobodně hodnotit, kritizovat, a to i nelichotivě. Tuto kritiku musí každá veřejně činná osoba snést a vnímat jako součást své veřejné činnosti. Zároveň však není povinna strpět bezdůvodné častování vulgarismy jen proto, že jde o veřejně činnou osobu.

Jiná věc je ovšem, pokud dojde ke kriminalizaci za vulgarismy vůči veřejně činné osobě. Příklad – rozsudek ESLP *Ziemiński proti Polsku*²⁸ týdeník „Komu i Czemu“ zveřejnil článek s názvem „Elegantně zabalené lejno“, kritizující starostu a úředníky za projekt křepelčí farmy (výrazy jako hlupák, nedůvtipný šéf, přiblblý úředník, pozér, populist). Šéfredaktor byl za trestný čin urážky potrestán pokutou 2.630 eur. ESLP shledal porušení čl. 10 Úmluvy, neboť se jednalo o věc místní správy, kritizované osoby musí snést větší míru kritiky, text byl laděn satiricky a ironicky, nebyla zohledněna satira jako forma uměleckého projevu a došlo k postihu v rámci trestního práva.

Příklad politického projevu („*Čínský prezident v Praze*“ - rozsudek NSS sp. zn. 2 As 18/2018):
Dne 29. 3. 2016, během návštěvy čínského prezidenta Si Ťin-pchinga přikázala Policie ČR žalobcům odstranit dva papíry formátu A4 s vytištěnou vlajkou Tibetu a Tchaj-wanu z okna jejich kanceláře naproti hotelu Hilton, kde byl čínský prezident ubytován. Během zásahu byli žalobci vyzváni k předložení občanského průkazu a bylo jim zakázáno pořizování audiovizuálního záznamu zasahujících policistů.
„*Závěrem je třeba vyzdvihnout, že městský soud kromě bezchybného právního posouzení dostal i své širší ústavní a společenské roli a zcela případně připomenul i význam svobody projevu, s jejímž potlačováním má česká společnost tak zásadní negativní zkušenost; důsledky omezování politických*“

²⁶ Nález sp. zn. I. ÚS 367/03 ze dne 15. 3. 2005 (N 57/36 SbNU 605)

²⁷ Srov. nález sp. zn. IV. ÚS 1511/13 ze dne 20. 5. 2014.

²⁸ Rozsudek senátu ze dne 5. 7. 2016 č. 1799/07.

práv během čtyřicetileté diktatury komunistického režimu pocítujeme dodnes. Právě vzpoura proti otupujícímu samopohybu systému, vyžadujícímu po každém Havlově zelináři vyvěšování hloupých a nic neříkajících hesel, kterými nemá být projeven názor, ale je to očekáváno, stála v počátcích demokratických změn. Vyjádření občanského postoje, které už nemusí být vzdorem, ale jen prostým výkonem zaručené svobody, je dědictvím sametové revoluce, které je třeba opatrovat.“

4.2.2. Komerční projev

Komerčním projevům je poskytována nižší míra ochrany než projevům s veřejným přesahem. Z judikatury viz kupř. náleží Ústavního soudu I. ÚS 3819/14 (*Karlovarské minerální vody vs dTest* – hodnocení zásahu do „goodwillu“ ze strany organizace na ochranu spotřebitelů).

Nejnoveji viz zajímavý rozsudek NSS 8 As 202/2019 ze dne 31. 3. 2021 (kauza *sexistické reklamy na zastavárnu*). Závěry NSS: vyobrazení téměř nahé ženy nemá žádnou souvislost s nabízeným zbožím; žena je využívána jako pouhý sexuální objekt a jde tak o diskriminaci z důvodu pohlaví. V tomto případě musí být i v rozporu s dobrými mravy. Údajně jsou pohoršeny osoby s běžným morálním cítěním

Platí však přitom, že projev by v zásadě neměl být považován za komerční, pokud se týká věcí veřejných. Jinak řečeno, pokud se projev netýká pouze ekonomických (soutěžních) důvodů (motivů), je špatné jej pokládat za komerční projev. Existuje totiž veřejný zájem na tom, aby měl každý možnost participovat v celospolečenské diskusi svými hodnotícími soudy. Na druhou stranu, i v případě projevů s veřejným přesahem existují faktory, které jejich ochranu snižují. Podle právní teorie jsou základními kritérii pro posouzení legitimacy projevu zejména cíle a motivy projevu, racionální základ projevu, způsob a forma prezentace názorů či informací, zacílení na konkrétní výrobek či výrobce, zveřejňování informací v rozporu se smluvními závazky apod. Kombinací těchto kritérií pak lze posoudit, zda cílem projevu je spíše přispět k veřejné debatě, byť s možnými vedlejšími komerčními důsledky, nebo jde o skrývané, ryze komerční cíle.²⁹

Je nicméně pravdou, že hranice mezi politickým (resp. veřejným) a komerčním projevem není vždy zcela zřetelná. Příkladem budiž kauza „trabant“³⁰, kde Ústavní soud uvedl³¹, že „na charakter stěžovatelova projevu lze přitom usuzovat z povahy rozhlasového pořadu *Křížový výslech*, jehož hlavním účelem je informovat o soukromém a profesním životě celebrit. Lze souhlasit se stěžovatelem, že jde o zábavní pořad, jehož cílem je především posluchače pobavit, a proto pracuje s nadsázkou. To z něj však ještě nečiní projev, který by se netýkal věcí veřejných. Za tento projev, zásadně dovolený v demokratické společnosti, lze totiž považovat i rozhlasový či zábavní pořad o showbyznysu. Ústavněprávní ochrana je zaručena jak politickému vysílání, tak uměleckým či zábavním pořadům dotýkajících se veřejných záležitostí, neboť se podílejí na tvorbě názorů a vůle jednotlivců i společenských skupin. Byť jakékoliv vystoupení v rozhlasovém pořadu o soukromém a profesním životě populární zpěvačky jistě také napomáhá komerčním cílům stěžovatele, nejde tyto cíle v daném případě oddělit od diskuse o věcech veřejného zájmu, jež by měla být státní mocí regulována.“

4.2.3. Umělecký projev

Tato kategorie projevů je popsána především judikaturou Evropského soudu pro lidská práva, v praxi Ústavního soudu zatím příliš rozebrána není. Obecně sice platí, že tyto projevy

²⁹ Srov. BARTOŇ M. Svoboda projevu: principy, garance, meze. Praha: Leges, 2010, s. 94 a násl.

³⁰ Manžel známé zpěvačky H. Vondráčkové totiž přirovnal uměleckou kvalitu své ženy a herečky K. Brožové k „mercedesu a trabantu“.

³¹ Nález sp. zn. I. ÚS 823/11 ze dne 6. 3. 2012 (N 44/64 SbNU 521).

požívají menší míry ochrany než projevy politické, nicméně je velmi sporné, zda je lze v konkrétním případě odlišit od projevu uměleckého, a někdy i právě od projevu politického.

Vhodným příkladem pro naznačenou obtížnost tohoto odlišování může být také *karikatura* (obdobou je i koláž). Karikatura totiž náleží do podmnožiny hodnotících soudů, jedná se o jiný způsob kritiky, jež svým terčem činí určitý charakterový rys, tělesnou vlastnost, čin konkrétní karikované osoby, na který pomocí ironie a nadsázky upozorňuje a tímto způsobem kritizuje. Umění karikaturisty není v tom být přiměřený a nestranný, ale právě v tom, že je ostrý a jednostranný.³² Jak k tomu uvedl Ústavní soud³³, stejně jako kritika, je karikatura hodnocena jak podle svého obsahu, tak podle formy, jíž je na určitou skutečnost upozorňováno. „*Pro karikaturu je typické, že zveličuje, přehání a ironizuje, a proto nezbytným předpokladem pro bezchybné právní posouzení je odstranění satirického hávu, do nějž se halí vlastní informace; i karikatura musí spočívat na reálném základě, byť minimálním. Vzhledem k tomu, že karikatura používá výrazových prostředků sobě vlastních, je třeba na způsob, jímž se vyjadřuje, nahlížet shovívavěji, nelze však připustit, aby zcela zjevně přesáhla meze přiměřenosti v poměru ke sledovanému cíli kritiky. Pokud však v tomto případě otištěnou kresbou karikaturista vyjádřil své rozhořčení nad poněkud problematickými známostmi vysokého státního úředníka, které nevyhnutelně vrhají stín pochybností na jeho osobnostní kvality a způsobilost řádně vykonávat svěřenou funkci, dospěl Ústavní soud k závěru, že způsob vyjádření této informace nevykročuje z mezí přijatelné kritiky a není s to v průměrně uvažujícím čtenáři vyvolat dojem, že žalobce je stíhaným zločincem, a takto se dotknout jeho osobnostní integrity.*“

Obecně platí, že satira je formou uměleckého projevu a společenské kritiky, pro kterou jsou právě nadsázka a přehánění neodmyslitelné a která může přiměřeně provokovat.³⁴

Z právě uvedeného pojetí se značně vymyká náleží Ústavního soudu ze dne 10. 3. 2020, sp. zn. III. ÚS 2300/18 (kauza „**PiTomio**“). Právní věty:

I. *Podstatou ochrany jména podle čl. 10 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, je právo každého člověka na to, aby byl bez ohledu na své společenské postavení označován vždy svým skutečným jménem. Proto má pro jednotlivce hluboký osobní význam, aby jeho jméno nebylo komoleno, zvláště pak do podoby evokující hanlivé označení.*

II. *Svoboda projevu nemá vést k tomu, aby byla jakákoliv osoba - včetně osob veřejně činných - v očích veřejnosti samoučelně cíleně zesměšňována. Informování o věcech veřejných médií za použití prostředků dotýkajících se lidské důstojnosti, osobní cti či jména určité osoby nemůže být ospravedlněno ani snahou zabránit komukoliv získat mandát pro výkon veřejné funkce. Prosazování aktivistického přístupu nebo kampaně médií zaměřené na konkrétní osobu jen s cílem ji difamovat, nadto způsobem vybočujícím z obecně uznávaných pravidel slušnosti, a znevýhodnit ji tak v politickém boji o veřejnou funkci, nemůže požívat soudní ochrany.*

III. *Přestože hodnotící soud na adresu veřejně činné osoby nelze jakkoli dokazovat, je nutné zkoumat, zda se zakládá na pravdivé informaci, zda forma jeho veřejné prezentace je přiměřená a zda zásah do osobnostních práv je nevyhnutelným průvodním jevem výkonu kritiky, tzn. zda primárním cílem kritiky není hanobení a zneuctění dané osoby.*

4.2.4. Nenávistný projev („hate speech“)

³² Srov. HERCZEG J. Meze svobody projevu, Praha, 2004, s. 71.

³³ Nález sp. zn. IV. ÚS 146/04 ze dne 4. 4. 2005 (N 71/37 SbNU 9).

³⁴ Rozsudek ESLP Mamére proti Francii ze dne 7. 11. 2006, č. 12697/03).

Kromě tří výše zmíněných „základních“ typů obsahu projevů můžeme nalézt řadu projevů specifických (např. obscenní, rouhačské, kritizující soudce, popírající holocaust a další³⁵). Do této skupiny projevů zvláštních se řadí i projevy nenávistné.

Tento druh projevu je třeba vidět v kontextu tzv. obranyschopné demokracie.³⁶ Jak k tomu uvedl Ústavní soud³⁷, přes nepochybnost garance svobody projevu pro každého, „*je právem i povinností demokratického státu přiměřenými prostředky bránit sebe sama i společnost, kterou reprezentuje, proti destruktivním útokům ze strany těch hnutí a jednotlivců, jež popírají a zpochybňují (a už tím byť i jen plíživě likvidují) základní demokratické hodnoty. Demokracie by totiž sama sebe přivedla ke zkáze, jestliže by se názory a jednáním menšiny cítila zavázána k opatřením, jež by již odporovala její základní hodnotové orientaci.*“ Omezení či dokonce trestní postih nenávistných projevů budou proto nezbytně nutná v demokratické společnosti tehdy, „*pokud budou tyto projevy (explicitně, ale i implicitně) obsahovat výzvy k násilí či k popírání, zpochybňování, schvalování nebo ospravedlňování zločinů proti lidskosti spáchaných v minulosti (srov. např. tzv. Osvětimskou lež), jakož i k podpoře a propagaci hnutí směřujících k potlačení základních lidských práv a svobod, a to zvláště ve vztahu k některým minoritám. V případě nenávistných projevů přitom není možné zkoumat pouze jejich prvoplánový obsah, nýbrž i jejich celkový kontext, t. j. především místo, čas a způsob projevu. To se týká např. projevů pronášených v blízkosti problémových lokalit, míst historicky, nábožensky či identitárně spjatých s určitou menšinou (proti níž následné projevy směřují) nebo jejichž (i třeba skrytým) cílem bude "připomínka" výročí souvisejícího s lidským utrpením nastalým v dějinách Evropy 20. století právě v důsledku selhání obranných schopností demokracie. V každém případě však musí být předmětný projev za hranou ochrany nikoli jen hypoteticky; aby mohl být postižen, musejí souvislosti jeho realizace vybočovat z naznačených mantinelů.*“

Příklad – např. rozhodnutí o nepřijatelnosti M'bala M'bala proti Francii (20. 10. 2015, č. j. 25239/13): čl. 10 nechrání nenávistný a antisemitský postoj, byť přestrojený do uměleckého představení.³⁸

4.3. Forma projevu

Otázka formy projevu se velmi úzce pojí s jeho povahou. Dokonce lze s určitou mírou zjednodušení tvrdit, že hledisko formy uskutečněného projevu (resp. učiněného výroku) je jakousi korekcí jeho povahy. Pokud je totiž výše uvedeno, že hodnotový soud je z hlediska jeho obsahu v zásadě neomezen (pokud samozřejmě vychází z pravdivého faktického tvrzení), platí současně zásada, podle níž „*veřejně šířená stanoviska by zásadně neměla vybočit z mezí v demokratické společnosti obecně uznávaných pravidel slušnosti, neboť jinak by ztratila charakter korektního úsudku nebo komentáře a jako taková by se mohla ocitnout mimo meze ústavní ochrany.*“³⁹ Při porušení obecných pravidel slušnosti přitom není případná ani argumentace, že daná osoba pouze reaguje stejným způsobem na kritiku. „*Není možné,*

³⁵ Srov. podrobněji např. BARTOŇ M. Svoboda projevu: principy, garance, meze. Praha: Leges, 2010.

³⁶ BLAŽEK T. Schmittovské kořeny konceptu obranyschopné demokracie? Jurisprudence č. 7/2009, s. 4-13.

³⁷ Nález sp. zn. IV. ÚS 2011/10 ze dne 28. 11. 2011 (N 201/63 SbNU 339).

³⁸ Konkrétně šlo o to, že stěžovatel vystupující pod pseudonymem Dieudonné (obdařený bohem) a aktivně se angažující v politice pozval na závěr svého divadelního představení akademika, známého popíráním existence plynových komor, za což byl i opakovaně odsouzen. Ten přišel v pruhovaném pyžamu se žlutou hvězdou s nápisem Žid. Stěžovatel mu předal cenu „*nestýkatelnosti a opovážlivosti*“ v podobě třiramenného svícnu s nabodnutými jablky. Za to byl stěžovatel odsouzen k pokutě 10 tis. eur (trestný čin veřejné urážky skupiny osob pro jejich příslušnost k menšině či náboženství).

³⁹ Srov. nález sp. zn. III. ÚS 359/96 ze dne 10. 7. 1997 (N 95/8 SbNU 367).

*aby fakt, že určitá tvrzení jsou již odvetou na tvrzení předchozí, ospravedlňoval a převážil to, že jde o tvrzení urážející a dehonestující jinou osobu.*⁴⁰ Jinak řečeno, i „čistý“ hodnotový soud, založený na pravdivém faktickém základu, může nepřipustně zasáhnout do osobnostní sféry dotčené osoby, pakliže je učiněn formou, překračující v konkrétním případě zmíněné meze slušnosti a korektnosti.

4.4. Postavení kritizované osoby

Obecně platí, že limity přijatelné kritiky jsou širší u politiků a jiných veřejně činných a známých osob, než u osob „soukromých“. Jak konstantně judikuje Evropský soud pro lidská práva, politici se na rozdíl od soukromých osob nevyhnutelně a vědomě podrobují důkladné kontrole každého svého slova a činu ze strany novinářů, i ze strany široké veřejnosti, a v důsledku toho musí prokázat vyšší míru tolerance.⁴¹ Pojem politik je přitom vykládán nejen ve smyslu politika působícího na úrovni celostátní, ale i na úrovni regionální a místní.

Věcí veřejnou jsou veškeré agendy státních institucí jakož i činnost osob působících ve veřejném životě, tj. např. činnost politiků místních i celostátních, úředníků, soudců, popř. kandidátů či čekatelů na tyto funkce; věcí veřejnou je ovšem i umění včetně showbyznysu a dále vše, co na sebe upoutává veřejnou pozornost. Tyto veřejné záležitosti, resp. veřejná činnost jednotlivých osob, mohou být veřejně posuzovány. Při kritice veřejné záležitosti vykonávané veřejně působícími osobami platí z hlediska ústavního presumpce o tom, že jde o kritiku dovolenou. Jde o výraz demokratického principu, o výraz participace občanské společnosti na věcech veřejných.⁴² Proto také Ústavní soud uvádí, že *„práva na ochranu osobnosti se mohou samozřejmě domáhat i politikové a ostatní veřejně činné osoby, měřítko posouzení skutkových tvrzení a hodnotících soudů jsou však v jejich případech mnohem měkčí ve prospěch novinářů a jiných původců těchto výroků.*⁴³ Osoby veřejně činné tedy musí akceptovat větší míru veřejné kritiky než jiní občané.

Důvod tohoto principu je dvojitý. Jednak se jím podporuje veřejná diskuse o veřejných věcech a svobodné utváření názorů. Co největší bohatost diskuse o věcech veřejných by měla být státní mocí regulována jen v míře nezbytně nutné. Současně tím stát akceptuje, že jeho mocenský zásah do svobody projevu by měl přijít subsidiárně, tedy pouze tehdy, pokud nelze napravit škodu jinak. Případnou škodu totiž lze začasťe napravit jinak než zásahem státu, například užitím přípustných možností k oponování kontroverzních a zavádějících názorů, což je často mnohem efektivnější než cesta soudního řízení. Pro osoby činné v oblasti veřejného života, ať již jde o politiky nebo o osobnosti veřejně známé, také obecně platí, že disponují mnohem snadnějším přístupem k médiím a mají tak mnohem snadnější možnost vyvrátit to, co ony samy považují za smyšlenky. Soudní ochrana jejich dobrého jména je i proto zaručována v míře menší než ochrana dobrého jména kohokoliv jiného, který má mnohem menší spektrum možností vstoupit do veřejné diskuse než osoba veřejně činná.⁴⁴

4.5. Zasažení soukromé či veřejné sféry kritizované osoby

Pokud jde o výše zmíněnou kritiku ve vztahu k veřejně činným osobám, je dále nutno pečlivě vážit, zda je při této kritice zasaženo do jejich profesní sféry či sféry soukromého

⁴⁰ Nález sp. zn. II. ÚS 94/05 ze dne 1. 12. 2005 (N 220/39 SbNU 329).

⁴¹ Srov. např. rozsudky Lingens proti Rakousku ze dne 8. 7. 1986, č. 9815/82, odst. 42 nebo Incal proti Turecku ze dne 9. 6. 1998, č. 22678/93, odst. 54.

⁴² Nález sp. zn. IV. ÚS 23/05 ze dne 17. 7. 2007 (N 111/46 SbNU 41).

⁴³ Srov. nález sp. zn. IV. ÚS 146/04 ze dne 4. 4. 2005 (N 71/37 SbNU 9) anebo nález sp. zn. I. ÚS 367/03 ze dne 15. 3. 2005 (N 57/36 SbNU 605).

⁴⁴ Nález sp. zn. I. ÚS 367/03 ze dne 15. 3. 2005 (N 57/36 SbNU 605).

života. Pokud totiž kritika zasahuje sféru profesní, je chráněna více než kritika zasahující do sféry soukromé.⁴⁵

Přímo instruktážním rozhodnutím je v tomto směru nálezný ve věci známého spisovatele Michala Viewegha⁴⁶, v němž Ústavní soud velmi zřetelně uvedl, že legitimitu zveřejnění nelze dovodit a ústavní ochranu svobodou projevu nelze poskytnout informaci, pokud byla dominantně motivována touhou poškodit difamovanou osobu, pokud šířitel sám informaci nevěřil anebo pokud ji poskytl bezohledně, aniž by se řádně staral o to, zda je či není pravdivá. Z hlediska stanovení výše přiměřeného zadostiučinění pak Ústavní soud uvedl, že určujícím hlediskem musí být hledisko závažnosti a intenzity zásahu do práv náležejících do tzv. intimní sféry soukromého života jednotlivce, a při úvaze o přiměřenosti výše náhrady nemajetkové újmy v penězích je rovněž nezbytné přihlídnout k samotnému účelu a funkcím tohoto institutu při ochraně osobnosti. Touto funkcí je satisfakce, tedy přiměřeně s ohledem na všechny okolnosti konkrétního případu, optimálně, a tím účinně vyvážit a zmírnit nepříznivý následek neoprávněného zásahu. *„Nelze však pomíjet ani funkci preventivně-sankční, kterou by výše náhrady nemajetkové újmy v penězích rovněž měla plnit. Zásah do práva na ochranu osobnosti je totiž civilním deliktem a přiměřené zadostiučinění jednou z civilněprávních sankcí, která má odrazovat rušitele chráněných osobnostních statků a jeho možné následovníky od protiprávního jednání, a být tak nástrojem speciální i generální prevence, což vyžaduje, aby se jednalo o sankci patřičně důraznou a dostačující (přiměřenou) i z tohoto hlediska. V tomto směru lze dojít k závěru, že v případě zlého úmyslu (záměru) na straně původce neoprávněného zásahu by měl soud svůj odsudek nad tímto společensky i právně zvlášť odsouzením hodným chováním vyjádřit právě citelným určením výše peněžitého zadostiučinění. Obdobně by bylo třeba postupovat i v případě, že by původce neoprávněného zásahu do osobnostních práv právě tímto zásahem sledoval pouze záměr zvýšit svůj majetkový prospěch či tak činil ve snaze zviditelnit se a získat tak potřebnou publicitu pro své konání (např. zvýšený odběr a prodej tisku, reklama aj.).“*

Svoboda projevu ve veřejné službě:⁴⁷ stěžovatelka – prokurátorka zveřejnila na internetu otevřený dopis adresovaný generálnímu prokurátorovi, kde kritizovala fungování GP (korupční praktiky). ESLP konstatoval, že zaměstnanci sice mají povinnost loajality a diskrétnosti (Vogt vs SRN, č. 17851/91, rozsudek ze dne 26. 9. 1995), ale zájem veřejnosti je v tomto případě silnější (stěžovatelka předtím opakovaně neúspěšně upozorňovala na nekalé praktiky nadřízené). To platí zejména tehdy, je-li příslušný veřejný zaměstnanec jedinou osobou, která má vědomost o tom, co se na pracovišti děje.

4.6. Chování kritizované osoby

Bez významu při řešení konkrétního případu samozřejmě není ani otázka, jakým způsobem se chovala a chová kritizovaná osoba. Jinak posuzována proto může být např. situace, kdy je učiněn difamující výrok bez jakéhokoliv předchozího podnětu, a naopak situace, kdy napadený výrok pouze reagoval na předchozí urážlivý výrok druhé osoby. Jak je nicméně uvedeno již v předchozím textu, ani skutečnost, že určitá tvrzení jsou již „odvetou“ reagující na tvrzení předchozí, nemůže ospravedlňovat a převážit to, že jde o tvrzení urážející a dehonestující jinou osobu. V opačném případě by totiž ad absurdum mohlo dojít k rozpoutání nepřipustné "laviny" urážek a výpadů z obou stran, které by postupně mohly co

⁴⁵ Srov. např. rozsudek ESLP Dalban proti Rumunsku ze dne 28. 9. 1999, č. 28114/95, odst. 50.

⁴⁶ Nález sp. zn. I. ÚS 1586/09 ze dne 6. 3. 2012 (N 43/64 SbNU 491).

⁴⁷ Rozsudek ESLP ze dne 8. 10. 2020 Goryaynova proti Ukrajině, č. 41752/09.

do míry expresivity i gradovat, přičemž každá další urážka by byla omluvitelná tou předchozí, a nemohla by proto být označena za neoprávněnou.⁴⁸

4.7. Osoba autora výroku

Dalším relevantním kritériem při posuzování případného zásahu do osobnostní sféry dotčené osoby je osoba autora napadeného výroku. V tomto směru je třeba vždy zkoumat, zda se např. jedná o osobu odborně zdatnou či naopak o laika v dané oblasti, případně jak lze očekávat, že se veřejnost postaví k této osobě z hlediska pravdivosti a významu jí sdělovaných informací či názoru. Jak k tomu konstatoval Ústavní soud⁴⁹, *„ještě předtím, než pronese skutkové tvrzení, které je způsobilé zasáhnout do osobnostních práv jiné osoby, by každý měl vyvinout určité přiměřené úsilí za účelem zjištění, zda je jím pronášený výrok pravdivý. Míra tohoto úsilí, kterou je od autora výroku možno oprávněně požadovat, se přitom může lišit v závislosti na tom, nakolik závažný je hrozící zásah do osobnostních práv dotčené osoby či v závislosti na osobě autora výroku (větší nároky budou v tomto ohledu kladeny na novináře, politiky či experty v určitém oboru - tedy na osoby, u nichž lze očekávat vyšší stupeň informovanosti a znalostí, a naopak nižší na "běžné občany", od nichž tato očekávání požadovat nelze).“*

Za opět až instruktážní lze označit nálezy Ústavního soudu, který se týkal poskytnutí difamační informace o novináři přímo tehdejšími předsedou vlády(!).⁵⁰ Ústavní soud zde totiž jednoznačně akcentoval vyšší nároky, které je třeba klást na nositele takto vysokých státních funkcí, když konstatoval, že *„informace osob zastávajících vysoké ústavní funkce poskytované veřejnosti se nemohou opírat o zdroj v podobě ústního podání v podmínkách, které v každém rozumném člověku vyvolají přinejmenším podezření z toho, že osoba informaci poskytující mohla díky času, místu, popř. atmosféře nabýt dojmu, že nejde o žádnou závažnou informaci a tomu přizpůsobila míru pečlivosti. [...] informace poskytované vysokými ústavními činiteli obsahující tak výbušný potenciál jako v tomto případě by měly být seriózně ověřovány jejich odbornými aparáty předtím, než budou veřejně sdělovány, což se v daném případě evidentně nestalo. Informacím poskytovaným předsedou vlády je ze strany občanů státu vždy přikládána větší váha než informacím pocházejícím od jiných osob, včetně médií. Občan demokratického právního státu od ústavních činitelů zcela přirozeně očekává pravdivé informace a dále očekává, že ústavní činitelé budou zachovávat naprostý respekt k jednotlivým osobám - členům občanské společnosti.“*

Zajímavý je rovněž nálezy sp. zn. IV. ÚS 3076/20 ze dne 2. 2. 2021 (*Z. Šarapatka vs prezident M. Zeman*): neodpovědnost prezidenta republiky je omezena na výkon jeho funkce a proto jednání, které tímto výkonem není, je žalovatelné v civilním řízení. (Odpovědným proto není Ministerstvo financí.) Hodnotí se proto:

- Časové kritérium
- Kritérium fóra, kde byl výrok pronesen (Týden s prezidentem)
- Kritérium obsahu výroku.

4.8. „Timing“ učiněného výroku

Při hodnocení zpochybňovaného výroku z hlediska jeho případného zásahu do osobnostní sféry dotčené osoby je konečně také důležité, kdy byl tento výrok učiněn a za jaké situace se tak stalo. Je totiž třeba bedlivě vážít, jaké měl či mohl mít jeho autor v daný okamžik k dispozici konkrétní údaje, z nichž vycházel, a v jaké situaci tak učinil.

⁴⁸ Viz opakovaně citovaný nálezy sp. zn. II. ÚS 94/05 ze dne 1. 12. 2005 (N 220/39 SbNU 329).

⁴⁹ Viz opakovaně citovaný nálezy sp. zn. II. ÚS 2051/14 ze dne 3. 2. 2015.

⁵⁰ Nálezy sp. zn. I. ÚS 453/03 ze dne 11. 11. 2005 (N 209/39 SbNU 215).

Pokud např. spočívala podstata inkriminovaného výroku v tvrzení, že se dotčená osoba dopustila protizákonného jednání, přiznal Ústavní soud⁵¹, že „určité rozhodnutí orgánu veřejné moci se nejprve jeví jako zákonné (presumpce správnosti), nicméně později je na základě přezkumného řízení zrušeno a bude tak postaveno najisto, že se jednalo o rozhodnutí nezákonné. Proto může být v konkrétním případě významné nejen to, jaký výrok byl učiněn, nýbrž také, v který časový okamžik.“

Rozsudek ESLP ze dne 28. 8. 2018 ve věci č. 10692/09 – **Savva Terentyev proti Rusku**
Trestní odsouzení za komentář umístěný na blogu kritizující policisty mimo jiné slovy, že „policisté by měli být obřadně veřejně páleni, jako v Osvětím“ bylo nepřiměřeným zásahem do stěžovatelovy svobody projevu chráněné článkem 10 Úmluvy, jelikož ze strany stěžovatele šlo o emotivní reakci na zprávu o zneužití moci ze strany policie, která nemohla vyvolat nenávist či násilí vůči policistům.

⁵¹ Viz opakovaně citovaný nálezn II. ÚS 2051/14 ze dne 3. 2. 2015.